

873.31
В 43

**ВИКЛАДАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ**

**НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК
ВИПУСК I**

Кривий Ріг—1995

Методичні особливості занять з використанням народних промислів і хатніх ремесел

А. В. Романова
СШ № 78 м.Кривого Рогу

Сучасна теорія і методика викладання в початкових класах та виховання в процесі навчання, на жаль, у повиску об'ємі чи бодай у достатній мірі ще не торкалась проблеми побудови педагогічного процесу із залученням народних промислів і хатніх ремесел. Окремі статті на цю тему лише окреслюють, не даючи учителю методичної основи для практичної реалізації важливої ділянки відновлення національної школи, але ж комплекс цих питань стоїть на часі дня.

Зовсім недавно галузями народної образотворчості вивані такі порівняльно молоді різновиди, як ткацтво смугастих доріжок і в'язання "кружок" на підлогу з текстильних відходів, узоро шиття ковдр з різноколірних клаптиків тканини, виготовлення штучних квітів. У перших двох випадках майстрам доводиться вирішувати завдання естетичного оформлення твору в готових неоднорідних і значною мірою випадкових матеріалів найрізноманітнішого забарвлення, малюнка, фактури.¹ Основними композиційними прийомами тут є ритм, масштаб і симетрія.

Якщо при тканні доріжок справа полегшується тим, що сама технологія /смугастих малюнок і нова суспільна фактура перештєтання/ сприяє перетворенню матеріала вторинного використання в нову художню якість, то при в'язанні клаптив митець змушений виявити більше композиційного хисту, оскільки тут повністю, хоча і фрагментарно, зберігається старий малюнок, барви, фактура, які доводиться обігрувати переважно в тонально-колірному ключі. Цікаво, що здалеку ці вироби сприймаються монументально-узагальнюючі, а при наближенні починають візуально "працювати" деталі.

Лигалка, майстерність і винахідливість потрібні при виготовленні штучних квітів. Клаптики шовку, репсу, оксамиту, пансєру просочуються розчинами з крохмалем, воском, парафіном, досипаються в необхідних місцях підфарбованими крупами. Використовуються кольоровий і обмотаний дріт, паралон, кренований папір,

¹ Докладніше див.: Антонович С.А., Селіванова І.Р. Декоративно-прикладне мистецтво в практикумов у навчальних майстернях: Частина XI. - К., 1993. - С. 23.

анілінові барвники, гаряче витискування полостей, виліплювання з парафіну пул'янків тощо. Все це дає змогу передати іноді зі значною мірою правдоподібності безмежне розмаїття природних форм і відтінків.

"Однак, штучні квіти сучасного народного виготовлення та композиції з них у своїх кращих зразках далекі від поверхового натуралізму. Чимало є справжніх майців, які тонко відтворюють ритм, колір, пластику об'ємів, фактурні можливості матеріалу. Типовий приєм - відтлювання служлих форм заглибленими, м'якскокрутими - гостровидсвіженими, алуцим кольоровим акордом".²

Планування занять по народних промислах і хатніх ремеслах завжди зустрічає певні труднощі. Для прикладу наведемо орієнтовну структуру заняття гуртка "Дніпрові квіти" /виготовлення штучних квітів/.

Т е м а: Виготовлення штучних гвездик з відходів тканини.

М е т а: Розкрити можливості використання відходів тканини і створення з них справжніх виробів мистецтва; показати, що й учні початкових класів можуть створювати предмети прикрас і добрий настрій.

З а в д а н н я:

1. Навчити прийомом роботи з ножицями по тканині, голкою, ниткою і м'яким дротом.

2. Виховати стійке бажання виготовляти вироби народного прикладного мистецтва.

3. Сформувати навички і уміння добирати кольорову гаму у певних пропорціях і співвідношеннях.

С б л а д н а н н я: нжиці, тканина, шаблон, клей, дроти, кольоровий папір, нитки, голка, швейка; решатковий матеріал - готова гвездика.

Х і д з а н я т т я:

1. Вступна бесіда з техніки безпеки роботи з нжицями, швейною голкою, м'яким дротом.

2. Знайомство учнів-гуртківців із зразками готового виробу, його малюнково-креслярською проекцією деталей і технологічною карткою виготовлення деталей квітки /гвездики/ та складання її.

1. Там само. - С. 24.

2. Див.: Я б л о н с к а я Т. У живого источника //Тверство, 1966. - 3 І. - С. 7.

3. Послідовність виготовлення:

- 3.1. Кладемо шаблон кола на тканину і обводимо його олівцем. Робимо три креслярські проєкції цього шаблону на тканину.
- 3.2. Ножицями вирізуємо по намальованому /одержується з тканини три кола/.
- 3.3. Складаємо кожне коло вчетверо і по лінії кола вирізуємо зубці.
- 3.4. Складаємо одержані три деталі до купи /шиваємо три деталі по серединці кола один до одного/.
- 3.5. Прикріплюємо квітку до дротика за допомогою ниток.
- 3.6. Обмотуємо дротик смужкою зеленого паперу, користуючись клеєм для паперу чи тканини.
- 3.7. Вирізуємо із зеленого паперу /по шаблону/ деталь розетки квітки.
- 3.8. Обклеюємо цією заготовкою розетки нижню частину квітки і місця де квітка прикріплюється до дротика.

4. Підведення підсумків заняття, виявлення найбільш вдалих виробів та демонстрація їх гуртківцям, відбір кращих квітів на постійно діючу виставку дитячих поробок.

5. Завдання додому:

- 5.1. Розповісти батькам про те, чим займалися в гуртку.
- 5.2. Подарувати матері квітку, зроблену своїми руками.
- 5.3. Навчити матусю виготовляти таку квітку.
- 5.4. Попросити матусю підготувати необхідну сировину для наступного заняття в гуртку.

Трудове навчання може набути більшої результативності і ефективності за трьох шляхів /умов/:

1. Коли весь процес трудового виховання будувати як процес знайомства із сільськогосподарським виробництвом і народними промислами та ремеслами.

2. Як логічне вкращення елементів народних промислів і хатніх ремесел до навчального процесу, і позакласних виховних закладів.

3. Шляхом комбінації трудового навчання із залученням елементів народних промислів і хатніх ремесел у формуванні навичок з певних виробничих операцій і формуванні почуття естетичного задоволення від самостійної праці, виховання почуття національної самосвідомості учнів тощо.

Перший шлях можливий лише за умови його реалізації в навчально-виховних закладах інтернатного типу.

Другий і третій шляхи найбільш реальні і результативні в школах всіх типів, бо дозволяють включати до діючих програм /на жаль, досі не існує програм трудового виховання на традиціях народних промислів і ремесел або з використанням їх елементів/ ті виробничі дії, рухи, операції, які властиві трудовим процесам в народних промислах і хатніх ремеслах.

І здійснювати таке треба буквально з перших класів національної школи і продовжувати протягом всього часу перебування в школі /на вищому рівні майстерності/.

Так, працюючи над розділами навчальної програми з трудового виховання /I клас/, діти вивчають теми:

- Цілір, його властивості і призначення.
- Виготовлення об'ємних виробів.
- Виготовлення виробів з тканини.
- Природні матеріали.
- Аплікації з рослинних форм та інші /понад 20/.

В процесі роботи над цими та іншими темами учитель може навчати учнів перших класів елементарним прийомом традиційних народних промислів по виготовленню паперових, тканинних /накрохмалених/, восених, картонних та інших квітів декоративного, побутового, ритуального та іншого призначення.

Разом з тим то можуть бути художні аплікації і витинання за малюнками на теми українських історичних пісень, казок та легенд, можуть бути об'ємні макети із цупкого паперу чи напівкортону, а то й картону /"Козацький зимівник", "Козацький досвід в степу", "Салиба українського селянина Інтульської паланки", "Козацька Чайна" під перусами"тощо/. Крім того можна організувати навчання учнів II або III класу /по кілька уроків роботи з тканиною/ виготовленню м'якої іграшки, що здавна славиться в Україні як хатне популярне ремесло. М'яка іграшка дозволяє майстерність учнів піднести до рівня професійної художньої творчості, адже виготовлення іграшки популярної чи оригінальної форми. Це може бути зайчик, що схожий на персонажа з мультсеріалу "Ну, постривай!", кізонька із будь-якої казки, котики-воркстики, Брєвко і його друг Лалко, кіногероїня шотландська вівчарка Лоссі і величезний рід інших.

Ці казкові персонажі не просто принесуть радість в дім кожного учня, а за їх допомогою учитель зуміє сформувати, образно кажучи, великі букети умінь і навичок /блоки: роботи над різними матеріалами; формування художнього образу і надання йому індивідуальних рис; навички домагатися кольорової гармонії; уміння раціонального планування і розкром тощо; почуття любові до національних традицій, до самобутнього народного мистецтва; бажання доводити все до логічної праці та ін./.

Вражі все це приведе учнів до формування чітких уявлень, почуття і переконань глибокої свідомості національного патріотизму.

Основними складовими таких уроків /крім визначення теми, мети, завдань, обладнання/ повинні постійно бути такі компоненти структури:

- актуалізація педагогічного процесу засобами демонстрації готового виробу, захоплюючої розповіді про технологію виготовлення;
- постановка проблемних завдань для самостійного вирішення елементів виготовлення певних деталей виробу та зв'язку між ними;
- творчий пошук кольорового вирішення добору вихідних матеріалів і окремих деталей, що є найбільш значимими у індивідуалізації характеристики готового виробу тощо.

Домашнє завдання кожного такого уроку повинно виконувати кілька функцій:

- залучення батьків до процесу відновлення національної культури;
- сприяння формуванню у учнів почуття національної гордості і самосвідомості засобами народних промислів і хатніх ремесел;
- залучення до участі в конкретній допомозі школі по відновленню національної школи і культури тощо.

У таких випадках домашнє завдання повинно в першій частині інформувати батьків про те, що відбувалось на занятті, демонструвати /дарувати/ батькам готовий виріб здійснений руками дитини і збуджувати у батьків стійке бажання всіляко допомогати школі формувати у учнів почуття національної самосвідомості засобами народних промислів і хатніх ремесел.

Лише дотримання цих умов дозволить перебудувати трудове

навчання на високому рівні традиційної духовності національної етнопедагогіки.

В більш старших класах /ІІ, ІІІ, ІV/ варто включати до навчального процесу трудового виховання такі народні промисли, хатні ремесла та їх елементи:

- плетіння з соломки;
- інкрустація соломкою;
- плетіння з вірьовок /макраме/;
- різьблення по дереву;
- інкрустація по дереву;
- плетіння з рогами;
- плетіння з лози;
- виготовлення ритуальних і концертно-естрадних віночків із жовто-синіми стрічками /малих форматів/;
- виготовлення /пошиття/ національного вбрання на ляльки тощо.

Отже, уроки трудового виховання повинні стати основною формою трудового навчання і виховання на засадах промислів і хатніх ремесел.

Позакласні виховні заходи разом з гуртковими роботами доповнюють класно-урочну систему і створюють єдиний комплекс відновлення національної культури і виховання почуття національної самосвідомості засобами української етнопедагогіки і, зокрема, народних промислів і ремесел.

У тому комплексі досить важливим є система позакласних навчально-виховних заходів приблизно такої тематики:

- "Рисові шедеври" /Вироби з рисової соломки/;
- "Чарівні пензлики" /Народний традиційний розпис Середньої Наддніпрянини/;
- "Лозове диво" /Вироби традиційного народного лозоплетіння/;
- "Гарячі брусочки" /Традиційні вироби з інкрустацією по дереву/;
- "Іграшка - справа серйозна" /Народні вироби іграшкових ремесел і промислів Придніпров'я/;
- "Гей, коню мій воронський!" /Традиційний промисел народних фігурних пряників Середньої Наддніпрянини/.

Назви позакласних заходів, їх структура, насичення фактичним матеріалом, форми проведення, - абсолютно все повинно бути неор-

динарним схожим на те, що уже відоме учням, і, найголовніше, все повинно пронизуватись національним духом, змістом, відповідати давнім традиціям і здобуткам національної етнопедагогіки.

Основу методики побудови нетрадиційних занять і виховних заходів з використанням народних промислів та ремесел становить:

- якісний добір фактичного матеріалу /змісту/;
- визначення неординарних форм і методів роботи;
- якісно нова розробка структури виховних заходів і занять та методика їх проведення;
- вдосконалення професійної майстерності педагогічних кадрів по залученню народних промислів і хатніх промислів до виховання почуття національної самосвідомості.

Таким чином, прагнучи за підвищенням результативності відродження народних промислів і ремесел та формування у дітей національної свідомості, вчителі експериментальних класів З "А" Ш № 78 і З "А" Ш № 50 дбають не лише про дітей тих шкіл, де вони працюють, а й про учнів всього міста, усієї України.

Зацікавленість дітей творами народних промислів і ремесел свідчить про невимірність народного таланту. Він несе в собі потенціальний виховний заряд, без якого не можна уявити сучасну школу в нашій незалежній суверенній Україні.

Отже, відроджуючи народні промисли та ремесла і тим самим формуючи у дітей почуття національної гідності і самосвідомості, ми сприяємо повній реалізації зв'язку школи з життям народу.

Вироби різних народних промислів та ремесел вчать жити, жити високоморально, чесно, долаючи труднощі.

Таким чином, уроки, позакласна і гурткова робота з трудового навчання і виховання свідчать про невикористані резерви, а саме:

- відсутня цілосна /комплексна/ програма відновлення національних промислів і хатніх ремесел засобами шкільного впливу і роботи в сім'ї;
- наявні /лінійні/ програми трудового виховання учнів початкових класів 1986, 1989, 1992, 1993 років видання зовсім не враховують народні промисли і хатні ремесла, народні традиції і обряди, досягнення національної етнопедагогіки, і взагалі не відповідає вимогам сьогодення;
- не зумовлено рекомендацій до пошукової творчості учителя

у розробці структур неординарних уроків з використанням елементів народних промислів і ремесел у вихованні почуття національної самосвідомості;

– не забезпечено ні дидактичними матеріалами, ні методичними посібниками, розробками і т.д.

А відновлення народних промислів і ремесел – то нарізний камінь відновлення національної школи і культури, формування почуття національної самосвідомості.

Рекомендована література

1. Національна система виховання /Жнищепція/, – К.: Либідь, 1991.
2. Г р и б А. Квіти килимів //ЛіТЕ. – 1972. – № 5. – С. 106-108.
3. Г у д а к В. Керамічна веселка Поділля //Наука і культура. – К., 1973. – С. 406-409.
4. К р а в е ц ь І. Увагу художнім промислам //Образотворче мистецтво, 1972. – № 4. – С. 12-17.
5. К у л и к С. Українське народне художнє вишивання. – К., 1958.
6. Я в і р ч у к А. Дивосвіт орнаменту //ЛіТЕ, 1970. – № 5. – С. 76-78.